

УДК 81'243:378.041

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Котова А.В., канд. пед. наук (Харків)

У статі представлено підходи провідних науковців до визначення самостійної роботи. Розкрито основні принципи організації самостійної роботи студентів з іноземної мови: активність, індивідуалізація навчання, доступність, чіткість та визначеність завдань, наочність, систематичність та послідовність, зв'язок із життям тощо.

Ключові слова: самостійна робота, студенти, принципи організації самостійної роботи

Котова А. В. Определение сущности самостоятельной работы и принципы ее организации по иностранному языку. В статье представлены подходы ведущих ученых к определению самостоятельной работы. Раскрыты основные принципы организации самостоятельной работы студентов по иностранному языку: активность, индивидуализация обучения, доступность, четкость и определенность заданий, наглядность, систематичность и последовательность, связь с жизнью и т.д.

Ключевые слова: самостоятельная работа, студенты, принципы организации самостоятельной работы

Kotova A. Definition of the Essence and Principles of its Organization in the Foreign Language.

Prominent scientists' definitions of the independent work are presented in the article. The main principles of students' independent work organization in foreign languages (activity, individualization of training, intelligibility, precision and definiteness of tasks, demonstrativeness, consistency and sequence and others) are given.

Key words: independent work, students, principles of independent work organization.

Організація самостійної роботи студентів є одним із головних завдань сучасних ВНЗ і являє собою невід'ємну складову навчально-виховного процесу, підготовки творчих спеціалістів, готових до

самостійної професійної діяльності, прищеплює навички самостійного вирішення проблем, пошуку та виявлення конструктивних рішень, виходу з проблемних ситуацій тощо. Саме цей вид роботи дозволяє студентам опанувати навички навчальної, наукової та професійної діяльності і сприяє поглибленню й розширенню знань, пробудженню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами пізнання та розвитку пізнавальних здібностей.

У сучасних умовах, коли кількість аудиторних годин на вивчення іноземної мови скорочується, самостійна робота студентів набуває ще більшого значення і **актуальності**. Цей вид роботи охоплює підготовку до практичних занять з іноземної мови, формування навичок перекладу спеціальної літератури, сприяє розширенню лексичного запасу студентів та вдосконаленню знань у галузі граматики. До того ж, на старших курсах самостійна робота часто має науково-пошуковий характер, коли студенти залучаються до участі у наукових конференціях, що проводяться іноземною мовою, або до наукових розробок під керівництвом викладача.

Маючи за **мету** проаналізувати принципи організації самостійної роботи з іноземної мови, вважаємо за необхідне висвітлити основні підходи до її визначення, що сприятиме кращому розумінню цього складного дидактичного феномену. Дослідження засвідчило, що сучасні науковці солідарні у тому, що ґрунтовні визначення сутності самостійної роботи сформулювали такі видатні науковці як Б. Єсіпов, В. Буряк, П. Підкасистий, М. Скаткін, Р. Нізамов та інші. Так, Б. Єсіпов вважав, що самостійна робота, як складник процесу навчання – це така робота, яка виконується у спеціально відведений для цього час без безпосередньої допомоги педагога, але за його завданням та під його контролем. Причому у процесі виконання завдань студенти усвідомлено намагаються реалізувати мету завдання, осмислити навчальний матеріал, виділити головне, знайти відповіді на питання, відображаючи у різних формах результати своїх розумових і фізичних зусиль [3: 15].

На думку В. Буряка, розкриття сутності самостійної роботи можливе тільки за умови проведення аналізу її зовнішньої та внутрішньої сторони. Зовнішня сторона знаходить відображення в освітніх функціях педагога, а внутрішня – у пізнавальних функціях осіб, що навчаються. Причому педагог підкреслював, що реалізація

внутрішньої сторони такої роботи є більш складною справою, ніж зовнішньої. Як зазначав науковець, під час організації самостійної роботи педагог визначає конкретне письмове чи усне завдання, контролює його виконання, пропонує суб'єктам навчання своєчасні вказівки для запобігання можливих помилок, аналізує процес роботи, правильність виконання завдання, а також перевіряє, якими знаннями, уміннями та навичками оволоділи суб'єкти навчання у процесі виконання цієї роботи. У такому випадку завдання для самостійної роботи виконує роль зовнішнього подразника, що стимулює пізнавальну активність як необхідну умову для розвитку самостійності молодих людей.

Аналізуючи зміст завдання у процесі виконання самостійної роботи, молоді люди порівнюють його зі знаннями, уміннями та навичками, які вони вже отримали, обмірковують мету та визначають дії, необхідні для його виконання, самостійно визначають результати, яких треба досягти після виконання завдання. Після безпосереднього виконання проводиться аналіз отриманих результатів. Якщо існують розбіжності між отриманим результатом та поставленою метою, навчальна діяльність продовжується, доки мети навчання не буде досягнуто. За ступенем оволодіння суб'єктами навчання певними навичками зміст самостійної роботи поступово ускладнюється [1; 2: 8].

М. Скаткін стверджував, що самостійна робота – це вид індивідуальної навчальної діяльності студентів, що передбачає керування їхньою пізнавальною діяльністю з боку викладача за допомогою методичних вказівок, бесід, колоквиумів, консультацій протягом навчальних занять. Виходячи з цього визначення самостійної роботи, науковець вважає, що перспективною формою розвитку самостійності майбутніх фахівців є організація творчої самостійної роботи на аудиторних заняттях [10: 91].

За І. Харламовим, самостійна робота – це активна навчально-пізнавальна діяльність молодих людей, яка проводиться індивідуально чи у групах, на аудиторних заняттях або вдома, за завданням педагога та за його методичними вказівками, але без його безпосередньої участі. У цьому значенні вона охоплює різні форми й методи навчання (окрім методів усного викладу матеріалу, коли домінуючою діяльністю суб'єктів навчання є сприйняття на слух мови викладача) [12: 214].

Як зазначає П. Підкасистий, існують суттєві відмінності між самостійною роботою та самостійною діяльністю студентів. Самостійна робота – це штучна педагогічна конструкція, особлива система умов навчання, за допомогою якої педагог організовує та керує діяльністю суб'єктів навчання як на заняттях, так і під час виконання домашнього завдання. Основою такої системи виступає база завдань із різних навчальних дисциплін, яка будується відповідно до змісту предмету та методики його викладання. Самостійна діяльність розглядається науковцем як специфічна форма навчального та наукового пізнання, під час якої відбувається осмислення студентами навчального матеріалу та самостійне визначення шляху розв'язання завдання. Цей процес містить такі компоненти: виділення мети, визначення предмету діяльності та вибір засобів діяльності. Головною ознакою самостійної діяльності є керування власною діяльністю, а стороння допомога при виконанні роботи має другорядне значення [9].

Аналіз визначень самостійної роботи засвідчив, що її головною ознакою є пріоритетність самостійності студентів за умови керівної ролі викладача. Отже, узагальнюючи погляди педагогів, самостійну роботу можна визначити як форму активної пізнавальної діяльності, що виконується одним або групою студентів за завданням викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої допомоги.

Правильно організована з педагогічної точки зору самостійна робота студентів сприяє поглибленню та розширенню знань, пробудженню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання, розвитку пізнавальних здібностей, формує здатність брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення та вихід із проблемних ситуацій і т. ін. Для ефективної організації самостійної роботи необхідно дотримуватися таких принципів:

- активність студентів;
- індивідуалізація навчання;
- доступність матеріалу, що вивчається;
- чіткість та визначеність завдань;
- наочність;

- систематичність та послідовність у формуванні навичок самостійної роботи;
- свідомість та самостійність навчання;
- зв'язок із життям;
- наявність єдиних вимог щодо керування.

Зокрема, принцип активності виявляється в такій організації самостійної роботи, коли студенти без сторонньої допомоги узагальнюють, аналізують, синтезують навчальний матеріал, проявляють інтерес до нового матеріалу тощо. Під час аудиторних занять цьому сприяють, наприклад, проведення різноманітних рольових ігор, які, з одного боку, сприяють фаховому становленню студентів, а з іншого вчать студентів спілкуватися іноземною мовою, правильно висловлювати, аргументувати або захищати свою точку зору. Необхідно зазначити, що активізація самостійної роботи студентів у цьому випадку залежить від того, наскільки цікавою та актуальною для студентів є запропонована ситуація.

Стосовно позааудиторної самостійної роботи принцип активності передбачає забезпечення попереднього ознайомлення з матеріалом, який заплановано вивчити. Це сприяє кращому усвідомленню студентами шляхів до отримання нових знань. Важливе значення для забезпечення принципу активності має й урахування вікових особливостей студентів, їхніх аналітичних здібностей та рівня володіння іноземною мовою. Так, якщо на першому курсі позааудиторна самостійна робота передбачає, перш за все, ознайомлення з новою лексикою та виконання вправ на закріплення лексичного та граматичного матеріалу, то на старших курсах все більшого значення набуває самостійна робота студентів навчально-пошукового або науково-пошукового характеру: підготовка доповідей та виступ на конференції, робота з автентичними джерелами інформації, виконання курсових та дипломних проєктів тощо [5: 236; 6: 92].

Реалізація принципу індивідуалізації у вищому освітньому закладі спрямована на оптимізацію процесу навчання на основі врахування можливостей та інтересів кожного студента, внутрішньої саморегуляції його освітньої діяльності, яка дозволяла б працювати у зручному для студента режимі. Принцип індивідуалізації знаходить також відображення у виявленні студентами самостійності щодо

вибору шляхів розв'язання навчального завдання, можливості поглибленого вивчення одного з розділів навчальної дисципліни, що найбільш відповідає їхнім інтересам, наданні студентам права певного вибору підручників, методичної літератури, а також форм звітності та самоконтролю.

Особливого значення при забезпеченні індивідуалізації навчання набуває застосування технічних засобів інформації та мережі Інтернет, які сприяють інтенсифікації та раціоналізації навчального процесу, формуванню умінь і навичок студентів, більш глибокому засвоєнню ними навчального матеріалу. Наприклад, за рахунок вибору відповідного режиму роботи, студенти отримують можливість навчатися у зручний для них час та концентрувати увагу на тих аспектах вивчення мови, які потребують додаткового опрацювання [5; 7; 8].

Принцип доступності, принцип чіткості та принцип визначеності завдань передбачають контроль відповідності змісту завдань для самостійної роботи з іноземної мови вже сформованим знанням та вмінням студентів, дотримання таких правил, як поступовий перехід від легкого матеріалу до більш складного, від знайомого до незнайомого, контролюють обсяг завдань для самостійної роботи. Необхідність контролю обсягу знань пояснюється тим, що перевантаження студентів навчальними завданнями для самостійної роботи призводить до формального виконання завдання та поверхового вивчення матеріалу.

Під час виконання самостійної роботи велику роль відіграє принцип наочності, який сприяє формуванню більш точного уявлення про предмет, що вивчається, слугує сполучною ланкою між конкретним матеріалом та абстрактним. Зокрема, використання відеоматеріалів іноземною мовою дозволяє активізувати самостійну роботу студентів за рахунок поєднання вербальних та невербальних засобів комунікації, професійної гри акторів, зміни сюжетної лінії тощо. На основі відеоматеріалів доцільно, також, розробити низку завдань, які сприятимуть розвитку логічного мислення студентів та їх мовленнєвої компетентності [4; 5; 11].

Принцип систематичності та послідовності у формуванні навичок самостійної роботи зорієнтований на дотримання логічного порядку та послідовності у вивченні матеріалу. Систематичність самостійної

роботи передбачає врахування логічної структури курсу, а послідовність – визначення оптимального порядку виконання завдання. Недотримання цього принципу призводить до незрозуміння навчального матеріалу або ускладнює його засвоєння.

Основою принципу свідомості та самостійності навчання є ґрунтовне самостійне мислення студентів, виявлення зацікавленості матеріалом та творчої ініціативи. При дотриманні цього принципу студенти чітко розуміють мету своєї діяльності, вчать розкривати зв'язки між предметами та явищами навчальної діяльності, творчо використовувати свої знання [11].

Принцип зв'язку із життям вимагає оптимального нормування самостійної роботи студентів, що має відобразитися в урахуванні ступеня складності завдання. Так, наприклад, під час написання рефератів сформованість у студентів умінь проведення самостійної роботи науково-дослідницького характеру В. Козаков визначав за ступенем складності оригінальної літератури, яку вони використовували. Як правило, студенти першої підгрупи використовували навчальну та методичну літературу, що була рекомендована викладачем. Студенти другої підгрупи самостійно добирали та використовували також монографічну літературу. До третьої групи науковець відносив молодих людей, які самостійно обирали літературу будь-якого типу (наукові статті, монографії тощо) [4: 151].

Отже, за умови дотримання дидактичних принципів організації самостійної роботи студентів можна досягнути кращого та більш ґрунтового засвоєння студентами знань з відповідної теми, а також розвинути у студентів такі риси характеру як самостійність, цілеспрямованість, відповідальність за результати своєї навчальної діяльності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буряк В.К. Активность и самостоятельность учащихся в познавательной деятельности / В.К. Буряк // Педагогика. – 2007. – № 8. – С. 71–78.
2. Буряк В.К. Самостоятельная работа учащихся : книга для учителя / В.К. Буряк – М. : Просвещение, 1984. – 64 с.

3. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроках / Б.П. Есипов. – Москва : Гос. учеб.-пед. изд-во Мин. просвещения РСФСР, 1961. – 239 с.
4. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационное обеспечение : учеб. пособие / В.А. Козаков – К. : Вищ. шк., 1990. – 248 с.
5. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посібник/ [за ред В.І. Лозової]. – Харків : ОВС, 2006. – 296 с.
6. Мацевич С.Ф. Организация самостоятельной познавательной деятельности студентов при работе над учебной разговорной темой / С.Ф. Мацевич // Самостоятельная работа в обучении иностранным языкам в школе и ВУЗе : межвуз. сб. науч. трудов. – Ленинград, 1990. – С. 90–99.
7. Михайлова О.В. Интернет як засіб навчання іноземним мовам / О.В. Михайлова // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі : матеріали III Всеукр. конф. (Харків, 23 листопада 2010) / ХНУ ім. В.Н. Каразіна – Харків, 2010. – С. 115–117.
8. Низамов Р.А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов / Р.А. Низамов – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1975. – 304 с.
9. Пидкасистый П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов : учеб пособие / П.И. Пидкасистый. – М. : Пед. об-во России, 2004. – 112 с.
10. Скаткин М.Н. Совершенствование процесса обучения / М.Н. Скаткин. – Москва : Педагогика, 1971. – 208 с.
11. Ужик В.А. Педагогические основы организации самостоятельной работы студентов (на материале изучения иностранных языков студентами первых курсов неязыковых вузов) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ужик Валентина Алексеевна. – Харьков, 1980. – 192 с.
12. Харламов И.Ф. Педагогика : учеб. пособие / И.Ф. Харламов. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М. : Высш. школа, 1990. – 576 с.